

Aldona Maria Piwko

Muzułmańscy rodzice

Nurt SVD 44/1(127), 157-173

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Muzułmańscy rodzice

Aldona Maria Piwko

Absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor teologii w specjalizacji: religiologia. Adiunkt Wydziału Teologicznego UKSW, wykładowca Wyższej Szkoły Teologiczno-Humanistycznej w Podkowie Leśnej, promotor prac dyplomowych, asystentka ministra. Specjalistka w zakresie islamu, kultury i sztuki muzułmańskiej, a także religii niechrześcijańskich.

Wprowadzenie

1. Rodzina w kulturze muzułmańskiej
2. Matka – najważniejsza osoba w życiu człowieka
3. Rola muzułmańskiego ojca
4. Szacunek należny rodzicom

Zakończenie

Wprowadzenie

Rodzina jest podstawową grupą społeczną, znaną we wszystkich kulturach i epokach. Istnieją w niej dwa rodzaje więzi: małżeńska oraz rodzicielska. Mężczyzna i kobieta są w niej wezwani do przekazywania życia, a zarazem spełniają funkcję wychowawczą, wprowadzającą młode pokolenie w normy i realia życia społecznego.

Poprzez opiekę nad dziećmi, przygotowują je do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu. Rodzina sprawuje również opiekę nad postawą moralną, społeczną i ludzką swoich członków, zapewniając im równowagę emocjonalną, a także pomoc w przypadku choroby lub starości. Oprócz wychowania, rodzina jest przekazicielką dziedzictwa kulturowego następnym pokoleniom, a dzięki temu utrzymuje ciągłość tradycji w społeczeństwie. Stałość i życie w związku rodzinnym stanowi podstawę wolności i bezpieczeństwa. W nim właśnie młody człowiek uczy się wartości moralnych oraz oddawania należnej

czci Bogu, bowiem to rodzina uczy religii. Jak stwierdza *Katechizm Kościoła katolickiego*, rodzina podlega zmianom historycznym, w wyniku których dostosowuje swoje funkcje do zmian cywilizacyjnych świata¹.

Zadania stawiane przed rodzicami są podobne w każdym systemie religijnym i kulturowym. Cały proces wychowawczy ma bowiem na celu ukształtować młodego człowieka w taki sposób, aby mógł samodzielnie i odpowiedzialnie pełnić różnorodne funkcje społeczne w dorosłym życiu. Postawy matki i ojca w przygotowywaniu dziecka do życia uzależnione są od systemu religijnego, w którym dana rodzina jest zakorzeniona, i tradycji. Należy pamiętać, że nawet w obrębie jednej religii mogą być praktykowane różne modele wychowania.

1. Rodzina w kulturze muzułmańskiej

Przedmuzułmańska rodzina, w której wychował się Mahomet, była dumna ze swoich synów i dóbr. Rozpatrywana była w kategoriach ekonomicznych. Im więcej łupów zostało przywiezionych z wyprawy wojennej, tym większe poczucie sukcesu, a łupami tymi często były także kobiety. Synowie natomiast stanowili o potędze mężczyzny. Jednak z takim postępowaniem prorok nie mógł się zgodzić². Starał się ukazać, że o wiele cenniejsze są dobra rodzinne niż materialne, podkreślając naukę Allaha: „Zaprawdę, tym, którzy nie uwierzyli, nie pomogą nic wobec Boga ani ich majątki, ani ich dzieci!” (S. 3,10).

W świecie muzułmańskim, struktura rodzinna pozostała, zapewne pod wpływem orientalnego otoczenia, patriarchalna, pomimo przychylnego spojrzenia i dobrego traktowania kobiety. Męska dominacja jest wynikiem odmiennych ról, jakie do spełnienia w rodzinie oraz społeczeństwie mieli mężczyzna i kobieta. Ów podział najlepiej uwidacznia się wśród ludności arabsko-muzułmańskiej, żyjącej na terenach wiejskich i trudniącej się pasterstwem oraz uprawą roli. Do obowiązków mężczyzn należała uprawa ziemi oraz hodowla zwierząt. Kobiety zaś zajmowały się prowadzeniem domu, a zatem gotowaniem, sprzątaniem i wychowywaniem dzieci, a także pomocą w pracach polowych.

Natomiast w miastach obserwuje się zmiany zachodzące w rodzinach. Muzułmanki coraz częściej wzorują swoje gospodarstwo domowe na modelu zachodnim, częściej również korzystają z dobrodziejstw techniki, dzięki którym prowadzenie domu staje się prostsze. Najwyraźniejszym przejawem zmian dotyczących rodziny jest zanika-

¹ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, nr 2207 (dalej KKK).

² Por. M. Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny islamu*, Warszawa 1988, s. 429.

jąca poligynia³, która wśród młodych muzułmanów staje się niemodna czy wręcz „nieelegancka” i niezgodna ze współczesnymi wzorcami nowoczesnego życia. Z powyższego wynika, że nawet do konserwatywnego, a także przywiązanego do tradycji społeczeństwa wyznawców Allaha wdzierą się nowoczesność, którą niosą ze sobą osiągnięcia współczesnego świata i rozwoju cywilizacyjnego⁴.

Kultura łaćńska (europejska i amerykańska) w wyniku industrializacji wypracowała odmienny obraz rodziny, który bywa krytykowany przez środowiska muzułmańskie. Rodzina zachodnia uległa przekształceniu, z dużej, patriarchalnej w nowoczesną, małą rodzinę egalitarną⁵. Współcześnie został zmniejszony zakres kontroli społecznej nad członkami wspólnoty domowej, co przyczyniło się do obniżenia autorytetu rodziców. Takie przeobrażenie rodziny wypracowało pogląd o jej kryzysie, wynikającym z przemian społecznych, urbanizacyjnych, jak również tworzenie się nowego stylu życia oraz kultury. Małżeństwa europejskie mają coraz częściej jedno dziecko, a za rodzinę wielodzietną uważana jest taka wspólnota, w której jest troje dzieci⁶. Duże, wielodzietne i wielopokoleniowe rodziny do dziś funkcjonują głównie w krajach afrykańskich i arabskich.

Islam wyróżnia dwa rodzaje rodziny: *małą rodzinę* składającą się tylko z małżeństwa i dzieci oraz *rodzinę rozszerzoną*, w skład której wchodzi, oprócz *rodziny małej*, inne małe rodziny krewnych⁷ oraz seniorzy rodu, wspólnie prowadzących jedno gospodarstwo domowe. Współcześnie również dominuje model rodziny dużej, gdzie tworzą się silne więzi psychologiczne, społeczne i ekonomiczne. Wynika on z nauki islamu, która nakazuje utrzymywanie kontaktów oraz wzajemną pomoc krewnym i starszym. Najczęściej spotykaną wspólnotą jest trzypokoleniowa rodzina, składająca się z dziadków, rodziców i dzieci mieszkających razem we wspólnym domu. Natomiast rodzina koczow-

³ Poligynia – forma poligamii, wielożeństwa – oznacza związek małżeński jednego mężczyzny z kilkoma kobietami w tym samym czasie.

⁴ Por. A. Hourani, *Historia Arabów*, Gdańsk 2002, s. 112; M. i U. Tworuszcka, *Islam*, Warszawa 2007, s. 79-80; Por. E. Machu-Mendecka, *Współczesna rodzina muzułmańska*, w: E. Machu-Mendecka (red.), *Oblicza współczesnego islamu*, Warszawa 2003, s. 71-72.

⁵ Rodzina egalitarna jest rodziną, w której członkowie są równouprawnieni i posiadają takie same prawa osobowe.

⁶ Por. B. Petrozolin (red.), *Rodzina*, w: *Encyklopedia PWN*, t. V, Warszawa 2000, s. 548.

⁷ Małe rodziny krewnych – to siostry i bracia ze współmałżonkami oraz ich dzieci.

nicza mieszkała w jednym namiocie⁸. Oprócz wspólnego mieszkania, o silnej więzi łączącej wielopokoleniowe rodziny świadczy zwyczaj spożywania wspólnych posiłków, a najlepszym sposobem spędzania wolnego czasu jest odwiedzanie dalszej rodziny oraz znajomych lub też podejmowanie ich we własnym domu⁹.

Islam często korzysta z literackich środków wyrazu dla określenia sytuacji zwykłych i codziennych. Rodzina została porównana do drzewa, którego korzeniami są rodzice, a gałęziami – dzieci i wnuki; rozwój korony drzewa jest więc ściśle uzależniony od korzeni. Dlatego też muzułmańska rodzina opiera się przede wszystkim na fundamencie ciągłości i bezpieczeństwa, które gwarantują więzy krwi i związki małżeńskie. Więzy krwi zobowiązują do przestrzegania praw oraz obowiązków wynikających z nakazów religii przez członków danej grupy społecznej. Natomiast małżeństwo gwarantuje dojrzałe i moralnie dobre kontakty seksualne między członkami wspólnoty. Wszystkie te warunki wpływają na tożsamość rodzinną¹⁰. Życie rodzinne w islamie jest obdarzone wielkim szacunkiem i poszanowaniem, Mahomet uczył bowiem: „Allah mówi: Kto troszczy się o rodzinę, o tego i ja będę się troszczyć. Kto pragnie długiego życia i dobrobytu – niech troszczy się o dostatek swoich krewnych”¹¹. To przykład współżycia we wspólnocie, gwarantujący późniejsze poprawne stosunki w społeczeństwie.

Doktryna islamu uczy, że życie człowieka w świecie doczesnym jest ograniczone i kończy się śmiercią. Allah chcąc uchronić rodzaj ludzki przed zagładą ustanowił porządek przekazywania życia. Dlatego człowiek uznaje potomka za część siebie i zabiega o jego powodzenie oraz pomyślność w życiu. Prawo islamu zezwala na kontakty seksualne tylko i wyłącznie w małżeństwie, w związku z tym małżonkowie w naturalny sposób są powołani do bycia rodzicami. Przyjęcie dziecka wiąże się z ogromną odpowiedzialnością za nowego człowieka. Bycie rodzicami to nie tylko zapewnienie synowi lub córce wyżywienia, odpowiedniego ubrania i dachu nad głową. Nieustanna troska o własne dzieci jest wpisana w życie ojca i matki, ponieważ

⁸ Por. W. Tarish, *Rodzina w Koranie*, w: Z. Kijas (red.), *Rodzina w wielkich religiach świata*, Kraków 1999, s. 100; A. Hourani, *Historia...*, dz. cyt., s. 112; L. Lamy al-Faruqi, *Kobiety w koranicznym społeczeństwie*, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 15.05.2005].

⁹ Por. E. Machu-Mendecka, *Normy obyczajowe we współczesnej kulturze arabsko-muzułmańskiej*, w: *Oblicza współczesnego islamu...*, dz. cyt., s. 168-169.

¹⁰ Por. H. Abdalati, *Spojrzenie w islam*, Białystok 2004, s. 147.

¹¹ Cyt. za: *O powinnościach wobec rodziny*, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

niepowodzenie potomka jest odbierane jako osobiste niepowodzenie wychowawcze. Islam zobowiązuje rodziców do sprawowania opieki nad dziećmi, aż do osiągnięcia przez nie odpowiedniego wieku, czyli do takiej chwili, w której będzie ono w stanie samo o sobie decydować i podejmować odpowiedzialne decyzje¹².

Oprócz zapewnienia dóbr materialnych do obowiązków rodziców należy także obdarowanie dzieci należną im miłością rodzicielską. Jednak miłość rodzicielska jest trudna oraz wymagająca. Nie polega tylko na okazywaniu czułości i chwaleniu potomstwa. Przejawem dojrzałej miłości rodziców wobec dzieci jest również karcenie, które ma prowadzić do wychowania dobrego, a także wrażliwego człowieka. Jednocześnie należy pamiętać, ażeby swoją srogością nie wywoływać u dziecka nieposłuszeństwa. Mahomet ostrzegwał rodziców: „Allah obdarza tego ojca miłosierdziem, który sam nie przyczynił się, iż jego syn stał się nieposłuszny”¹³.

Wychowanie w swej definicji obejmuje szereg zjawisk związanych z oddziaływaniem środowiska społecznego oraz przyrodniczego na człowieka, które przede wszystkim dokonuje się w rodzinie. Pod tym względem islam nie odbiega od innych kręgów kulturowych, podkreślając niezwykle ważną rolę rodziny w wychowaniu dzieci.

„Rodzice są pierwszymi i najważniejszymi wychowawcami swoich dzieci, ponieważ to oni dali im życie” (DWCH, 3) – uczy Sobór Watykański II. Jednak tę naukę można zastosować do wyznawców każdej religii, ponieważ mówi ona o uniwersalnym prawie, które wpisane zostało w naturę ludzką. W orędziu skierowanym do muzułmanów na zakończenie postu w miesiącu ramadan 2008 roku kardynał Jean-Louis Tauran napisał: „[...] Wielki szacunek, jakim muzułmanie i chrześcijanie darzą rodzinę, która jest miejscem, gdzie miłość i życie, poszanowanie bliźniego oraz gościnność spotykają się i są przekazywane – jest faktycznie podstawową komórką społeczeństwa”¹⁴.

Rodzice muszą być wzorem postępowania i zachowania dla swoich potomków. Kształtowanie odpowiednich postaw moralnych rozpocząć należy w momencie, w którym dziecko zaczyna rozumieć słowa i czyny innych ludzi. Wówczas również należy chronić młode-

¹² Por. *Obowiązki rodziców względem dzieci*, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

¹³ Cyt. za: *O powinnościach rodziców wobec dzieci*, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

¹⁴ Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego, *Orędzie na zakończenie postu w miesiącu ramadan 2008*, http://rwkm.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=1 [dostęp: 30.01.2009].

go człowieka przed nieprzystojnymi słowami i niewłaściwym postępowaniem. Rodzice budują swój autorytet w oczach dziecka przede wszystkim na podstawie własnego zachowania. Jeżeli ojciec lub matka nie kłamią, nie zajmują się plotkami, nie używają wulgarnych słów – to dziecko chcąc być podobnym do swoich autorytetów też będzie czyniło podobnie¹⁵.

Ogólna nauka na temat rodziny we współczesnym świecie jest podobna, niezależnie od wyznawanej religii. Wartości uniwersalne, wśród których znajduje się miłość, dobro, prawda i sprawiedliwość, obowiązują w rodzinach chrześcijańskich, muzułmańskich i buddyjskich. Również postawy rodzicielskie tylko nieznacznie różnią się w poszczególnych systemach religijnych. Niezależnie od wyznawanej wiary to rodzice są pierwszymi dawcami wszelkich uczuć. Dlatego wychowanie w rodzinie powinno opierać się przede wszystkim na szacunku między małżonkami, ponieważ to w jaki sposób okazują sobie miłość przenosi się na okazywanie uczuć względem dzieci. Jeśli dziecko będzie wychowywało się w domu, w którym rodzice nie darzą się wzajemnym poszanowaniem, od samego początku będzie ono miało błędny przykład postępowania. Dzieci uczą się pewnych sposobów działania właściwych rodzinie i naśladują je, ponieważ wychowanie to proces, który trwa latami¹⁶.

Osobowość dziecka kształtują rodzice, a rodzina jest dla potomka naturalnym i stałym środowiskiem wychowawczym. Proces wychowawczy przebiega dwutorowo: pierwszy stopień to świadoma praca wychowawcza, a drugi – oddziaływanie niezamierzone, polegające na obserwowaniu, a następnie naśladowaniu postępowania rodziców oraz rodzeństwa¹⁷. W wychowaniu ważną rolę odgrywa konsekwencja w postępowaniu wychowawców, a więc przede wszystkim egzekwowanie postawionych wcześniej wymagań. Nieugiętość rodzica buduje jego autorytet w oczach dziecka, ale jednocześnie rodzice powinni pamiętać, że do prawidłowego rozwoju dziecko potrzebuje bezpieczeństwa oraz uczucia miłości ze strony rodziców. Kiedy zachodzi potrzeba, rodzice powinni ukarać dziecko w myśl słów: „Kto miłuje swego syna, często używa na niego różgi, aby na końcu mógł się nim cieszyć” (Syr 30,1). Oczywiście „różgę” trzeba traktować jako przeno-

¹⁵ Por. *Obowiązki rodziców względem dzieci*, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

¹⁶ Por. J. Rembowski, *Rodzina jako system powiązań*, w: M. Ziemska (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1979, s. 132-135.

¹⁷ Por. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*, w: tamże, s. 156.

śnie, ponieważ przemoc może wzbudzić tylko sprzeciw wychowanka.

Znaczącą rolę w rodzinach muzułmańskich zajmuje religia, z której płyną normy moralne. Wychowanie muzułmanów jest przejrzystym systemem wiary, dlatego niezwykle ważne dla wyznawców Allaha jest przekazanie tej wartości nowym pokoleniom, by potrafiły iść zgodnie z jej nakazami przez życie. Odpowiednie ukształtowanie osobowości dziecka jest jednym z podstawowych obowiązków rodziców, a w przyszłości także nauczycieli, z którego zostaną rozliczeni przed Bogiem¹⁸.

Problemy współczesnej rodziny muzułmańskiej były tematem corocznego spotkania organizowanego w ramach Dnia Islamu w Kościele katolickim w Polsce w styczniu 2009 roku. Spotkanie zatytułowane „Wspólnie na rzecz godności małżeństwa i rodziny” miało na celu ukazać trudności, z jakimi muszą zmierzać się w nowoczesnym świecie XXI wieku rodzice chrześcijańscy i muzułmańscy. Debata ukazała zbieżność problemów i niebezpieczeństw, na które narażone są rodziny tak chrześcijańskie, jak i muzułmańskie. Matki i ojcowie wyznający islam stają przed trudnym zadaniem ochrony swoich dzieci przed zagrożeniami płynącymi z nowoczesnych technologii, zwłaszcza z Internetu, oraz gier komputerowych. Obecny na spotkaniu imam warszawskiej gminy muzułmańskiej, Sharif Nazar, wskazał na konieczność edukacji właśnie w rodzinie i centrach religijnych. Młodzi ludzie potrzebują autorytetów moralnych, a tymi winni być przede wszystkim rodzice oraz duchowni. Zatem należy pamiętać, że kultura konsumpcjonizmu i egoizmu zagraża każdej religii, dlatego miejscem, w którym winny być kształtowane wartości moralne i etyczne, musi być rodzina. Człowiek dobrze ukształtowany w rodzinie będzie umiał opowiedzieć się po stronie dobra.

2. Matka – najważniejsza osoba w życiu człowieka

W życiu dziecka zarówno w dzieciństwie, jak również w życiu dorosłym, największą rolę odgrywa matka. Do tej roli muzułmańska dziewczyna jest przygotowywana już od wczesnych lat młodości. Najważniejszym zadaniem, które islam stawia przed kobietą, jest urodzenie i dobre wychowanie młodego muzułmanina. Zgodnie z zasadami islamu kobieta przede wszystkim powinna zajmować się domem i wychowaniem dzieci. Nie powinna stawiać pracy zawodowej ponad szczęściem rodziny oraz nie może wykluczać macierzyństwa ze wzglę-

¹⁸ Por. M. Soliman, *Budowanie wiary: ochrona przyszłości naszych dzieci* [online]: <http://www.muzulmanka.pl> [dostęp: 05.03.2005].

du na wykonywaną pracę¹⁹.

Jednakże to poświęcenie dla potomstwa jest kobiecie w szczególny sposób wynagradzane. Bycie matką wywyższa kobietę i rekompensuje jej niższy status w społeczności. Zostaje ona obdarzona wielkim szacunkiem muzułmanów, przede wszystkim za ogromny trud, jaki ponosi rodząc, a później wychowując swoje dzieci. Często ten trud nazywany jest przez muzułmanów *dżihadem*, czyli zmaganiem się z samą sobą, pokonywaniem przeciwności i trudności na drodze Boga. Koran i nauka proroka wielokrotnie uwypukla wysokie miejsce, które zajmuje matka: „I poleciliśmy człowiekowi dobroć względem jego rodziców. Matka nosiła go w trudzie i urodziła go w trudzie” (S. 31,14). Matka w muzułmańskiej rodzinie jest ważniejsza niż ojciec będący głową domu. Islam dba, aby kobieta podczas ciąży, a następnie podczas okresu karmienia dziecka była otoczona należytą opieką ze strony męża i rodziny²⁰.

Wywyższona rola matki w społeczności muzułmańskiej znajduje udokumentowanie w opowiadaniu pochodzącym z tradycji Mahometa: „Zapytano proroka, kto jako pierwszy jest godny przyjaźni, a on odpowiedział: «Twoja matka»; zapytany kto jeszcze, odparł: «Twoja matka»; pytany po raz trzeci kto następuje, rzekł: «Twoja matka». Dopiero za czwartym razem odpowiedział: «Ojciec»”²¹. Hadis ten ukazuje zdecydowanie większe poważanie wobec matki, przy jednoczesnym zachowaniu wielkiego szacunku należnego ojcu. Kobieta – matka to dla muzułmanów świętość i tylko w tym jednym przypadku burzy tradycję patriarchalną społeczeństwa, ponieważ jest otoczona wszelkimi przywilejami, których żaden mężczyzna nie doświadczy, co podkreśla inny hadis: „Największą władzę nad kobietą ma jej mąż, największą władzę nad mężczyzną ma jego matka”²².

W naturę kobiety wpisana jest zdolność rozumienia potrzeb niemowlęcia. Większość kobiet pragnie być matkami i czerpie z tego wiele radości. Opieka nad dzieckiem jest bardzo męcząca oraz wyczerpująca, a jednocześnie nigdy się nie kończy, zwłaszcza w pierwszym roku po urodzeniu. Dziecko domaga się pokarmu o różnych porach dnia i nocy, sygnalizując swoje potrzeby płaczem. Matka więcej czasu poświęca dziecku, przez co mąż może czuć się odsunięty od opieki nad potomkiem. Jednak w okresie macierzyństwa kobieta bardzo potrzebuje wsparcia, a także pomocy męża. Dlatego mężczyzna powinien

¹⁹ Por. H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status kobiety w islamie*, Wrocław 2002, s. 194.

²⁰ Por. I. Szybilska, *Status kobiety według Koranu i tradycji muzułmańskiej* [online]: <http://www.arabia.pl> [dostęp: 13.11.2003].

²¹ Tamże, s. 33.

²² E. Machu-Mendecka, *Archetypy islamu*, Warszawa 2003, s. 109.

jak najwięcej wolnego czasu spędzać z nowo narodzonym dzieckiem, a przez to czynnie włączać się w opiekę nad nim²³.

O ważności matki w życiu muzułmanina świadczy następujący hadis: „Nie znam żadnego innego uczynku, który przybliży ludzi do Allaha bardziej, niż łagodne traktowanie i szacunek do własnej matki”²⁴. Tak Mahomet odpowiedział na pytanie o formę zadośćuczynienia po dokonaniu zabicia kobiety z zazdrości. Z powyższej wypowiedzi wynika, jak wielką zasługą u Boga jest godne traktowanie swej rodzicielki. Najlepszym podsumowaniem na określenie szacunku wobec matki są słowa poety:

„Wspomnij swe bezgrzeszne dzieciństwo, kiedy bezbronny, malutki i słaby tuliłeś się w objęcia matki. Patrz, dziś ona bezradna, samiutka i chora. Nie krzywdź jej, otwórz serce mocarny mąż – biednej staruszce”²⁵. Natomiast współcześni muzułmanie często przywołują słowa Mahometa: „Raj jest pod stopami matek”²⁶.

Nadmienić trzeba, że szacunek wobec matki i jej docenianie nie jest cechą charakteryzującą tylko islam. Znaczenie matki podkreślone zostało już w czwartym przykazaniu Dekalogu: „Czcij ojca swego i matkę swoją, abyś długo żył na ziemi” (Wj 20,12). Niektóre teksty biblijne wymieniają matkę przed ojcem: „Niech każdy z was szanuje matkę i ojca” (Kpł 19,3), co w społeczności typowo patriarchalnej oznaczało wielkie wyróżnienie. Kościół katolicki podczas ceremonii chrztu świętego udziela specjalnego błogosławieństwa matce. Na podstawie przytoczonych cytatów można stwierdzić, że cywilizacja muzułmańska, znając naukę wypływającą z Biblii na temat matki, również wyraźnie podkreślała znaczenie macierzyństwa i roli kobiety w życiu dziecka.

3. Rola muzułmańskiego ojca

Spółeczność muzułmańska jest zdominowana przez patriarchalny ustrój obowiązujący we wspólnocie. Dlatego to mężczyzna reprezentuje rodzinę „na zewnątrz”, dbając o jej dobro i prawidłowy byt, a także troszcząc się o jej wewnętrzny ład i dyscyplinę. Głową rodziny

²³ Por. M. Zyzik, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003, s. 41.

²⁴ *Matka najpierw, potem ojciec* [online]: <http://www.planetaislam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

²⁵ S. Tabatabai, *Zarys nauk islamu*, Warszawa 1996, s. 117.

²⁶ *Prawa matki*, <http://www.womeninislam.ws/pl/rights-of-the-mother.asp> [dostęp: 06.02.2009].

jest ojciec, ale zdarza się, że funkcję tę pełni najstarszy, żonaty syn. To on zapewnia rodzinie ciągłość finansową, dlatego dzieci, podobnie jak żona, winne mu są szacunek i posłuszeństwo. Czując przed ojcem respekt muzułmańskie dzieci nie odzywają się bez pozwolenia. Autorytet głowy rodu przejawia się także w postępowaniu dorosłych synów, którzy w jego obecności nie zapalą papierosa. Głowa rodu decyduje także o losie członków rodziny. Nie oznacza to jednak, że kobieta jest mniej ważną istotą w życiu społecznym. Kobieta ma inne zadania do wypełnienia niż mężczyzna²⁷.

Mężczyzna z racji swej pozycji, którą posiada w kulturze muzułmańskiej, przede wszystkim pełni rolę opiekuna rodziny, zgodnie z poleceniem Mahometa, który mówił: „Mężczyzna jest opiekunem swej rodziny i on jest za nią odpowiedzialny”²⁸, przyjmując jednocześnie na siebie obowiązki bycia: dziadkiem, mężem, ojcem, synem, bratem. Prawa i obowiązki mężczyzny w społeczności muzułmańskiej wynikają z nauczania Koranu: „Mężczyźni stoją nad kobietami ze względu na to, że oni rozdają ze swego majątku...” (S. 4,34).

Mężczyzna zobowiązany jest do czczenia więzów pokrewieństwa wobec żony i dzieci oraz dalszych krewnych. Polecenie to musi wypełniać zgodnie z zapisami Koranu: „Bójcie się Boga, o którego jedni drugich pytacie i czcicie więzy pokrewieństwa” (S. 4,1)²⁹. Do podstawowych obowiązków ojca należy zapewnienie swoim najbliższym pożywienia, schronienia i ubrania dla swoich dzieci do momentu osiągnięcia przez nie dorosłości. W chwili gdy dzieci będą zdolne same się utrzymać, pomoc płynąca ze strony ojca, staje się jałmużną³⁰. Prorok Mahomet powiedział: „Każdy z was jest jak pasterz i każdy z was jest odpowiedzialny za swą trzodę [...] Mężczyzna jest jak pasterz w rodzinie, odpowiedzialny za swą trzodę”³¹.

Islam wyraźnie określa zadania, które w życiu społecznym oraz rodzinnym mają do wypełnienia kobiety i mężczyźni. Kobieta i mężczyzna wzajemnie się uzupełniają oraz pomagają sobie. Zarówno kobieta, jak i mężczyzna powinni ze sobą współpracować, aby stwo-

²⁷ Por. K. Ahamad, *Rodzina w islamie*, Wrocław 2002, s. 36-37.

²⁸ Cyt. za: H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status kobiety w islamie*, Wrocław 2002, s. 85.

²⁹ Wszystkie cytowane teksty Koranu w niniejszym artykule pochodzą z wydania: *Koran, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 2007.

³⁰ Por. *Mężczyźni i kobiety w islamie*, w: „System of Islam” [online]: http://www.eioba.pl/a2729/mezczyzni_i_kobiety_w_islamie [dostęp: 15.01.2009].

³¹ *Obowiązek ojca wobec dzieci*, <http://www.islam.net.pl/index.php?akcja=wyświetl&trec=128> [dostęp: 15.01.2009].

rzyć ciepłą i przyjazną atmosferę rodzinną dla swoich dzieci. I chociaż to kobieta została wybrana na tę, która rodzi i karmi dziecko, a przez to jest w sposób naturalny, a zarazem szczególnie związana ze swoim dzieckiem, nie można umniejszać roli ojca w życiu potomka. W islamie nie ma przeszkód prawnych, aby przy porodzie był obecny ojciec. Obecność ojca w tej ważnej chwili wydaje się być nawet uzasadniona, ponieważ pierwszymi słowami, które nowonarodzone dziecko winno usłyszeć jest *azan*, wyszeptany do ucha przez mężczyznę³². Także w przypadku rozwodu ojciec jest zobowiązany do płacenia alimentów na rzecz swoich dzieci. Ponadto *szari'ia* nakłada na rozwiedzionego ojca obowiązek wynagrodzenia finansowego byłej żonie za karmienie dziecka piersią, do czasu ukończenia przez dziecko dwóch lat: „A jeśli one karmią wasze dziecko, dawajcie im za to wynagrodzenie i porozumiewajcie się ze sobą godnie” (S. 65,6). Ojciec zobowiązany jest również do wypłacania gratyfikacji kobiecie za wychowanie potomstwa³³.

Ojciec w budowaniu relacji z dziećmi winien kierować się następującymi zasadami: miłością, dyscypliną, opieką, pouczaniem oraz kreowaniem właściwego zachowania. U podstaw każdego działania wobec dziecka znajdować się powinna miłość. Nauczanie dyscypliny w zachowaniu oraz wpajanie dziecku podstawowych zasad koniecznych do funkcjonowania w społeczeństwie musi być przepełnione ojcowskim uczuciem miłości rodzicielskiej. Taki fundament sprawi, że postępowanie ojca wobec dzieci zakończy się sukcesem. W przeciwnym razie ojciec postrzegany będzie jako tyran i despota. Sam Mahomet nigdy nie bił ani nie obrażał dzieci. Jeśli konieczne było skorygowanie niewłaściwych postaw lub czynów, nauczał życzliwymi słowami. Prorok stał także na straży moralności dzieci, pilnując by ich wzrok nie był skierowany na niegodne postępowanie³⁴.

Ojciec powinien również przeznaczyć czas na wspólną zabawę z dziećmi lub wspólne uprawianie sportu. Podczas pozornie bez troskiego czasu zabawy, budowane są niezwykle silne relacje z dzieckiem. Podobnie w życiu dzieci są problemy, które rozwiązać może tylko ojciec.

Istnieją zasady, które tylko ojciec może utwierdzić w sercach dzieci. Ojciec powinien być symbolem siły w swojej wierze oraz wzorem cierpliwości wobec dzieci i innych ludzi, a także przykładem, jak

³² Por. A. Marek, A. Nalborczyk, *Nie bój się islamu. Leksykon dla dziennikarzy*, Warszawa 2005, s. 75.

³³ Por. H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status kobiety...*, dz. cyt., s. 142-143.

³⁴ Por. IOL Team, *Dzieci*, http://muzulmanka.pl/dzieci_/index.html [dostęp: 15.01.2009].

należy dążyć do wyznaczonych celów. I chociaż pierwszą nauczycielką w życiu dziecka jest matka, to w późniejszym wieku, autorytetem dla dziecka, zwłaszcza w kwestiach religijnych zostaje ojciec. To na muzułmańskim ojcu spoczywa obowiązek nauczania potomstwa prawdy, która mówi, że tylko Allah w pełni chroni i pomaga człowiekowi. Mahomet w swoich naukach podkreślał, że to od rodziców zależy, kim będzie ich dziecko. Pouczał swoich wiernych w następujący sposób: „Ze wszystkiego, co posiada ojciec, najlepsze, co może dać swoim dzieciom to edukacja” oraz „ktokolwiek troszczył się o trzy córki lub trzy siostry, i zapewnił im odpowiednią edukację, traktował je dobrze dopóki nie stały się samodzielne, zasłużył sobie na raj”³⁵.

Jak ważny jest ojciec w życiu dziecka, najlepiej obrazuje następująca historia: Dziecko czekało na swojego tatę do późna w nocy, aż ten wróci z pracy. Gdy o 22.00 mężczyzna przyszedł do domu, zdziwił się bardzo, że maluch jeszcze nie śpi. Zapytał dlaczego dziecko nie śpi, a w odpowiedzi usłyszał pytanie: „Tato, ile zarabiasz w ciągu godziny?”. Zdziwił się ojciec pytaniem dziecka, ale odpowiedział: „50 zł”. Wówczas maluch podał ojcu swoją skarbonkę i powiedział: „Tato, czy mógłbyś poświęcić mi godzinę swojego czasu?”³⁶.

Ta historia ukazuje coraz powszechniejszy problem, który dotyka wiele rodzin, nie tylko muzułmańskich. Wysokie wymagania, które stawia przed współczesnymi świat sprawiają, że często ludzie zapominają o tym, co naprawdę jest ważne. Obowiązkiem ojca-muzułmanina jest zapewnienie odpowiednich warunków życiowych swoim dzieciom, ale nie ogranicza się ona jedynie do zakupu pożywienia i ubrania. Ojciec nie powinien kojarzyć się z osobą daleką oraz nieosiągalną. W przeszłości popularną była postawa oschłego ojca, człowieka budzącego strach, który nie okazywał żadnych uczuć wobec swoich dzieci, w obawie przed oskarżeniem o zachowania, nieprzystające mężczyźnie, a nawet podważające autorytet głowy rodziny³⁷.

Wzorem do naśladowania, jak należy postępować wobec dzieci, winien być dla muzułmanów sam Mahomet. Istnieją przekazy opowiadające, jak to Prorok bawił się ze swoimi wnukami Al-Hassanem i Al-Hussaynem, nosząc ich na plecach. Mahomet nie bał się również publicznego okazywania uczuć wobec dzieci, które całował i przytulał do siebie. Osobom, które próbowały go powstrzymać od tego rodzaju zachowań odpowiadał: „Cóż ja mogę dla was uczynić, jeśli Allah wy-

³⁵ K. Ahamad, *Rodzina w islamie*, dz. cyt., s. 24.

³⁶ Por. S. Kassaimah, *Tato, proszę spędzaj czas ze mną*, <http://www.muzulmanka.pl/dzieci/index.html> [dostęp: 15.01.2009].

³⁷ Por. H. Abu-Rub, B. Zabza, *Status kobiety...*, dz. cyt., s. 83-84.

darł miłosierdzie z waszego serca?”³⁸. Jeśli muzulmańscy ojcowie będą wzorować się na postępowaniu Mahometa wobec dzieci, będą mieli większy wpływ na życie swoich dzieci. Zbudowane zostaną znacznie pełniejsze relacje z potomstwem, czego efektem będzie lepsze wychowanie młodego pokolenia.

Rola ojca – opiekuna dzieci nie kończy się wraz z osiągnięciem dorosłości przez jego potomstwo. Ojciec często pełni funkcję *wali*, czyli opiekuna prawnego podopiecznego, który pragnie zawrzeć małżeństwo. Podstawowym zadaniem opiekuna jest ochrona interesów podopiecznego, z tego względu najczęściej *walim* jest ojciec, ponieważ właśnie ojcem kieruje troska przesycona miłością, co gwarantuje dobre wypełnienie tego obowiązku³⁹. W niektórych krajach, np. w Kuwejcie, jeszcze przed zaręczynami dochodzi do oficjalnej wizyty ojca oraz innych bliskich męskich krewnych w domu przyszłej synowej i kuzynki. Wówczas ojcowie prowadzą rozmowy dotyczące wspólnej przyszłości ich dzieci. Często to także ojciec będący *wali* wygłasza formułę oświadczyn, która brzmi: „Przyszedłem do ciebie, aby wyrazić wolę zaręczenia twojej córki, szlachetnego i dobrego pochodzenia (imię dziewczyny) z moim synem (imię chłopaka)”. Po czym *wali* dziewczyny odpowiada: „Twoja wola zostanie spełniona, jeżeli zgodzisz się na moje warunki”⁴⁰.

Tak więc sprowadzanie roli muzulmańskiego ojca do osoby jedynie zapewniającej byt materialny, ewentualnie do osoby, której należy się bać jest niesprawiedliwie, a zarazem błędne. Ojcowie muszą pamiętać, że są dla swoich dzieci wzorem, na który młody człowiek patrzy i od którego uczy się, jak należy postępować w życiu.

4. Szacunek należny rodzicom

Koran uczy szacunku dla rodziców, równego z okazywanym samemu Allahowi: „I nakazaliśmy człowiekowi co do jego rodziców, matka nosiła go pośród wielu trudów [...]. Bądź wdzięczny mnie [Allahowi] i twoim rodzicom” (S. 31,14). Okazywanie wdzięczności rodzicom wyraża się na wiele sposobów: najczęściej przez wyrażenie słownego podziękowania za trud wychowawczy, a także przez czyny i właściwe postępowanie, szczególnie w czasie starości lub choroby rodziców⁴¹.

³⁸ IOL Team, *Dzieci*, http://muzulmanka.pl/dzieci_/index.html [dostęp: 15.01.2009].

³⁹ Por. M. Zyzik, *Małżeństwo w prawie...*, dz. cyt., s. 110.

⁴⁰ Tamże, s. 60.

⁴¹ Por. H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 31.

Obowiązek opieki nad rodzicami w podeszłym wieku spoczywa na dzieciach i jest najlepszą formą wdzięczności za wychowanie:

„A jeśli jedno z nich lub obydwójce osiągnęło przy tobie starość, to nie mów im «precz» i nie popychaj ich, lecz mów do nich słowami pełnymi szacunku! Pochylaj ku nim skrzydło łagodności, przez miłosierdzie i mów: «Panie mój, bądź dla nich miłosierny, tak jak oni byli, wychowując mnie, kiedy byłem mały»” (S. 17,24).

Szacunek i wdzięczność wyrażająca się w cierpliwości i łagodności należąca jest obojgu rodzicom, bez względu na religię, jaką wyznają. Dzieci są odpowiedzialne za rodziców i mają w obowiązku otoczyć ich osobistą opieką. Owa odpowiedzialność nie pozwala odsyłać rodziców do domu starców. Za niegodziwe postępowanie wobec rodziców przewidziana jest kara w przyszłym życiu: „Nie uzna Raju zrywający więzy rodzinne”⁴². Odpowiedzialność dzieci za rodziców zwiększa się wraz z wiekiem obu stron. Im rodzice stają się starsi, tym więcej potrzebują opieki. Prawo nakazuje zapewnić matce i ojcu wyżywienie oraz dach nad głową w chwili, gdy sami nie są w stanie o to zadbać.⁴³ Religijnym obowiązkiem potomstwa jest uczynienie wszystkiego, aby życie rodziców było jak najmniej uciążliwe: „A częścią dziękczynienia za dobroć, jest wdzięczność przynależna rodzicom oraz wszystkim tym, którzy w stosunku do ciebie czynią dobro, ponieważ ten, kto nie dziękuje ludziom, nie dziękuje Allahowi”⁴⁴.

Tylko w jednym przypadku muzułmańskie dziecko może nie być posłuszne rodzicom – jeśli podporządkowanie się ich woli byłoby sprzeczne z zasadami wiary islamu: „A jeśli oni będą jednak próbowali zmusić cię [...] to nie słuchaj ich! Jednak zachowuj się w stosunku do nich na tym świecie w sposób godny” (S. 31,15). Nakaz wypływający z tekstu koranicznego podkreśla priorytetową rolę rodziców w życiu dziecka, dlatego islam wymaga od młodego muzułmanina okazywania szacunku rodzicom, nawet wówczas gdy rodzice pragnęliby odwrócenia swojego dziecka od Allaha. Dziecko zawsze winne jest szacunek swoim rodzicom, ze względu na ich autorytet⁴⁵.

⁴² Tamże, s. 32.

⁴³ Por. E. Machu-Mendecka, *Współczesna rodzina muzułmańska*, w: *Oblicza...*, dz. cyt., s. 67.

⁴⁴ *Szacunek dla rodziców*, <http://www.planetaislam.com.pl> [dostęp: 15.01.2005].

⁴⁵ Por. N. Abu-Tabaq, *Rodzina w islamie*, http://www.islam.info.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=8 [dostęp: 06.02.2009].

Na szacunek wobec starszych ma wpływ hierarchiczna struktura rodzin muzułmańskich. Wielopokoleniowa rodzina jest wzorcem dla dzieci, w jaki sposób należy odnosić się i traktować innych członków wspólnoty. Autorytetem nie tylko cieszy się ojciec czy senior rodu, ale również starsze rodzeństwo, opiekujące się młodszymi dziećmi. Tradycja przekazuje: „Starszy brat posiada nad młodszym takie same prawa, jakie posiada ojciec nad synem”⁴⁶.

Odpowiedzialność dzieci za rodziców przejawia się również w trosce o właściwe przestrzeganie obowiązków muzułmańskich. Jeśli dziecko zauważy, że rodzic, bądź oboje, schodzi z drogi islamu, powinno w łagodny i delikatny sposób przypomnieć o zasadach religijnych. W ten sposób potomek wykazuje się dojrzałością i chroni rodziców przed grzechem. Taka postawa świadczy o właściwym wychowaniu potomstwa i jest radością dla rodziców.

Konsekwencją dla osoby będącej nieposłuszną rodzicom lub okazującej brak szacunku wobec nich jest niewysłuchanie modlitw przez Allaha, a czyny takiej osoby nie będą obdarzone Bożym błogosławieństwem. Ponadto, jeśli winy człowieka źle traktującego swoich rodziców będą wielkie, w Dniu Sądu Ostatecznego Allah nie wysłucha takiej osoby ani jej nie oczyści. Dlatego najcięższą karą za brak szacunku wobec rodziców może być potępienie wieczne i gehenna⁴⁷.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat roli muzułmańskich rodziców należy stwierdzić, że odpowiednie wypełnianie zadań stawianych przed matką, ojcem oraz dzieckiem wynika z przestrzegania zasad religii. Bóg stawia przed ludźmi określone cele, z których każdy człowiek będzie rozliczony na Sądzie Ostatecznym. Muzułmanin jest zobowiązany do sumiennego wypełniania prawa religijnego, dbając o swoją rodzinę najlepiej jak potrafi. Zaś dzieci winny szanować swoich rodziców i być im pomocą w podeszłym wieku. Z przeprowadzonej analizy wynika, że rodzina muzułmańska ulegała zmianom na przestrzeni wieków. Niezmienną natomiast pozostaje istotna rola matki w życiu każdego muzułmanina, przy jednoczesnym podkreśleniu znaczenia ojca, który odpowiedzialny jest nie tylko za zabezpieczenie materialne żony i dzieci, ale również winien czynnie włączać się w proces wychowawczy.

⁴⁶ O powinnościach rodziców wobec dzieci, <http://www.islam.com.pl> [dostęp: 24.10.2004].

⁴⁷ Por. N. Abu-Tabaq, *Rodzina w islamie*, http://www.islam.info.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=8 [dostęp: 06.02.2009].

Ponadto, należy również podkreślić, że wciąż jest mało opracowań podejmujących i analizujących w dogłębny sposób zadania stawiane rodzicom przez islam. Głównym źródłem wiedzy, jak należy odpowiednio postępować wobec drugiego człowieka – jest Koran i tradycja pozostawiona przez Mahometa.

Streszczenie

„Muzułmańscy rodzice” – czteroczęściowy artykuł podejmujący temat roli rodziców w kulturze i prawie islamu. Część pierwsza, wprowadzająca omawia wizję rodziny w ujęciu naukowym, odpowiadając na pytanie „czym jest rodzina?”, a także ukazuje rodzinę w ujęciu tradycji arabsko-muzułmańskiej. Uwidacznia się w tym miejscu różnica w postrzeganiu rodziny w kręgu kultury muzułmańskiej i łacińskiej, czy też europejskiej. Znakiem Bożego błogosławieństwa w islamie jest liczne potomstwo, podczas gdy cywilizacja łacińska ogranicza liczbę posiadanych dzieci.

W drugiej części artykułu omówiono rolę matki, do której dziewczyna muzułmańska jest przygotowywana od wczesnych lat. Naturalnym jest, że kobieta opiekuje się dzieckiem, w czasie gdy samo nie jest w stanie o siebie zadbać. Tradycja islamu ukazuje także istotną rolę matki w życiu dorosłego człowieka. Sam Mahomet w swoich wypowiedziach podkreślał szczególną pozycję matki w społeczeństwie.

Rola muzułmańskiego ojca jest tematem trzeciej części artykułu. Islam kojarzony jest z ustrojem patriarchalnym. Jednak prawo islamu wskazuje obowiązki rodzinne, którym powinien sprostać mężczyzna, będący głową rodziny. Oprócz zabezpieczenia materialnego swojej rodziny, mężczyzna-ojciec winien poświęcać czas na zabawę i edukację swoich dzieci, a także powinien być wzorem religijności i wierności Allahowi dla swoich dzieci.

Artykuł kończy część zatytułowana: „szacunek należny rodzicom”. Muzułmańskie dzieci są zobowiązane do okazywania szacunku swoim rodzicom, a także do zaopiekowania się nimi na starość.

Abstract

“Moslem parents” – a four-part article that discusses the topic of a parents’ role in Islamic culture and law. The first part, an introductory one, considers the vision of a family in a scientific perspective, answering the question of “what is a family” as well as it portrays the

family in the perspective of an Arabic-Muslim tradition. A difference occurs in this place as far as the perception of a family in both, the Muslim and Latin as well as European environment – are concerned. Numerous offspring is in Islam the sign of God's blessing – whereas the Latin civilisation rather limits the number of children.

The article's second part discusses the role of a mother, to which every Muslim girl is prepared from her earliest years. It is natural that a woman looks after a child in the times when it is unable to take care of him / herself. The Islamic tradition shows also a mother's essential role in people's adult lives. Muhammad himself emphasised in his speeches a mother's crucial position in a society.

A Muslim father's role constitutes the topic of the article's third part. Islam is associated with the patriarchal system. However, Islamic law indicates family duties that a man, as the head of the family, should face up to. Except for the material protection of his family – a man-father ought to also devote his time to play with and educate his children and he should also be a role model of religiosity and of loyalty towards Allah for them.

The article finishes with a part entitled: "the respect due to parents." Muslim children are obliged to manifest their respect towards their parents as well as to look after them in their elderly age.